

**Teresa B. Kulik, Hanna Skórzyńska, Anna Pacian,
Marlena Krawczyk, Wioletta Ferenc**

Uniwersytet Medyczny w Lublinie

Wpływ środowiska rodzinnego na kształtowanie zachowań młodzieży

Wprowadzenie

Rodzina od zawsze była grupą społeczną o bardzo poważnych zadaniach wobec członków rodziny i całego społeczeństwa. Stanowi ona pierwsze środowisko rozwojowe i wychowawcze dziecka, jednocześnie istotnie kształtując jego prawidłowy rozwój i osobowość.¹ Można uznać tę najmniejszą grupę społeczną za kolebkę osobowości, w której bliskie interakcje dziecka z matką, ojcem, rodzeństwem czy dziadkami są bodźcem do rozwijania podstawowych funkcji psychicznych i kształtowania struktury osobowości.² Dzięki temu procesowi socjalizacji wrasta w świat kultury danego społeczeństwa, staje się człowiekiem dorosłym i przyjmuje normy postępowania oraz normy zachowania się.³ Poza kształtowaniem osobowości dziecka przez rodzinę zauważamy istotny wpływ zachowania rodziców na proces formowania jego charakteru. Rodzice w świecie dziecka są postaciami znaczącymi i dostarczającymi wychowankowi wzorów zachowań przyswajanych przez nie w procesie modelowania, polegającym na przejmowaniu tendencji do takich rodzajów zachowań, które obserwuje w otoczeniu.⁴

Środowisko rodzinne jest wielowymiarowym pojęciem, na które składają się: struktura rodziny, warunki materialne i zdrowotne panujące

¹ H. Pielka, *Wypełnianie funkcji socjalizacyjno – wychowawczej przez rodzinę dziecka przedszkolnego*, [w:] *Procesy socjalizacji i wychowania w rodzinie*, (Re.) H. Pielka, CPBP, Koszalin 1990, s.29

² R. S. Covey, *7 nawyków szczęśliwej rodziny*, Wydawnictwo REBIS, Poznań 2003, s. 21.

³ M. Ziemska, *Rodzina i dziecko*, PWN, Warszawa 1980, str. 227-231.

⁴ M. Ziemska, *Rodzina a osobowość*, Wydawnictwo OMEGA, Warszawa 1979, s. 46.

w rodzinie, stopień wykształcenia rodziców, jak również wcześniej wspomniany poziom kultury reprezentowany przez dane środowisko dziecka.⁵ Na przestrzeni dziejów nieodłącznie rodzinę charakteryzowała duża zwartość i spójność, a także silnie rozwinięty system zależności i kontroli.⁶ Tradycyjna rodzina spełniała ważne funkcje polityczne, religijne, którym także podporządkowane były oddziaływania wychowawcze. Współczesna jej forma pod wieloma względami różni się zasadniczo od znanych historycznie ukształtowanych form.⁷ Dawniejsza wielopokoleniowa rodzina – dziś ogranicza się tylko do domu składającego się z rodziców i dziecka, chęć pozyskania prywatności oddala więzi i pogarsza stosunki wewnątrzrodzinne. Szereg tych przemian ma swoje źródła w szerszych przeobrażeniach, którym podlegają współczesne społeczeństwa.⁸

Funkcje pełnione przez rodzinę nadają jej szczególnego znaczenia. Pozwalają na zaspokajanie podstawowych potrzeb każdego z jej członków, umożliwiają budowanie wzajemnych więzi emocjonalnych. Natomiast w przypadku braku ich realizacji w stopniu dostatecznym możemy mówić o problemie dysfunkcyjności rodziny, który istotnie wpływa na niedostosowanie społeczne i taktuje się je jako jeden z ważniejszych czynników predysponujących do zachowań patologicznych.⁹ O dezorganizacji rodziny mówimy najczęściej analizując sytuację wychowawczą w środowiskach zaniedbanych ekonomicznie, kulturalnie, o obniżonym poziomie moralnym.¹⁰ Występowanie tego zjawiska zwykło się wiązać z brakiem realizowania funkcji socjalizacyjnej wobec dzieci z powodu niepełnej rodziny, brakiem czasu dla dzieci, alkoholizmem, przestępczością dorosłych i innymi. Patologie te z pewnością sprzyjają zakłóceniu równowagi w stosunkach rodzinnych, ale także uniemożliwiają lub wykluczają całkowicie prawidłowe funkcjonowanie

⁵ K. Tsirigotis, E. Lewik-Tsirigotis, B. Baster, *Czynniki środowiskowe i osobowościowe jako determinant zachowań przestępczych nieletnich*, Pedagogika Rodziny nr 2(4)/2012, s. 94

⁶ J. Żebrowski, *Rodzina polska na przełomie wieków: przeobrażenia, zagrożenia, patologie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2001, s. 16.

⁷ H. Izdebska, *Rodzina i dom. Przyczyny konfliktów w rodzinie*, Wydawnictwo CRZZ, Warszawa 1979, s. 18-19.

⁸ A. Giza – Poleszczuk, *Rodzina i system społeczny*, w: M. Marody (red.) *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, Wydawnictwo Nauk Scholar, Warszawa 2002, s. 56-61.

⁹ L. Mościcka, *Przestępczość nieletnich*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1970.

¹⁰ A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Wydawnictwo Nauk PWN, Warszawa 2001, s. 137-139.

wychowawcze, dlatego ważnym krokiem w kierunku zmniejszenia tych negatywnych zjawisk jest poznanie ich przyczyn i tłumienie ich w zarodku.¹¹ Tym ważniejszy jest to aspekt, gdyż pojawiające się kłótnie i nieporozumienia w większości są odpowiedzią na sytuacje codzienne. Rodzice i dzieci nie podzielają wspólnego zdania mając odmienne wyobrażenia o własnej wolności słowa, myśli i czynów. Zakłócenia w przekazywaniu informacji powodują pojawianie się konfliktów, dlatego umiejętność dialogu, słuchania i wzajemnego zrozumienia są istotnym elementem osiągnięcia kompromisu.¹²

Zaniedbywanie rodziny jest efektem wielu destrukcyjnych czynników i patologicznych zachowań rodziców. U podstaw zaniedbywania leży m.in. brak wystarczającej wiedzy rodziców, konserwatywne bądź złe tradycje zarówno te skupione na zbytnim ochranianiu i opiekuńczości sprawowanej nad dzieckiem, jak i błędy wychowawcze, popełniane przez rodziców. Często przyczyną zaniedbania jest brak czasu rodzica i pozostawienie dziecka samemu sobie. Poza poziomem wykształcenia, które ściśle determinują dwa pierwsze czynniki, istotna jest koncepcja życia przyjęta przez rodziny. Sprawując opiekę rodzicielską małżonkowie, którzy wykazują zadowolenie względem własnego związku, według B. Łachowskiej, najczęściej posiadają wysokie kompetencje wychowawcze.¹³

Niemniejszą rolę socjalizacyjną odgrywa w życiu dziecka szkoła. Wielość i różnorodność kontaktów stanowią płaszczyznę do rozwoju i kreowania, zarówno osobowości dziecka, jak i jego wewnętrznych emocji. Obowiązki szkolne, rówieśnicy, brak umiejętności radzenia sobie z stresem i problemami, a w konsekwencji powstanie kłótni między nimi a rodzicami powodują powstanie zachowań mających na celu ukazanie buntu. Sprzeczne i antagonistyczne nastawienia są nieuchronne w środowisku szkolnym i nierzadko prowadzą do mniej lub bardziej poważnych konfliktów, zarówno z otoczeniem tj. łamanie prawa, ucieczki ze szkoły, aroganckie zachowania, jak i wewnętrznych, tj. obniżenie własnej samooceny czy poczucie samotności i odrzucenia.¹⁴

¹¹ A. Giddens, *Konsekwencje nowoczesności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008, s. 67-68.

¹² A. Romanowska-Tołoczko, *Sposoby rozwiązywania konfliktów przez młodzież a wzorce wyniesione z rodziny*, Społeczeństwo i rodzina, nr 33 (4/2012), s. 50.

¹³ B. Łachowska, *Szczęśliwe dzieciństwo, uwarunkowania rodzinne*, [w]: *Oblicze dzieciństwa*, pod red. D. Kornas-Biela, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2000, s. 237.

¹⁴ A. Romanowska-Tołoczko, *Sposoby rozwiązywania konfliktów przez młodzież a wzorce wyniesione z rodziny*, Społeczeństwo i rodzina, nr 33 (4/2012), s. 53.

Cel i metoda badawcza

Cel badań. Celem badań było określenie związku między wpływem więzi i relacji rodzinnych a występowaniem destrukcyjnych zachowań młodzieży oraz poznanie rzeczywistych powodów konfliktów między rodzicami a ich dziećmi. Oceniono także rodzaj emocji towarzyszących więziom interpersonalnym z poszczególnymi członkami rodziny.

Grupa badawcza. Badaniu została poddana grupa 236 uczniów z klas ponadgimnazjalnych. Wszyscy ankietowani byli osobami pełnoletnimi. Narzędziem badawczym była ankieta własnej konstrukcji zawierająca 26 pytań. Dotyczyły one układu więzi rodzinnych, zachowań przejawianych w rodzinie, przyczyn konfliktów i indywidualnych emocji towarzyszących uczniom w życiu rodzinnym.

Metodologia badania

Badanie zostało przeprowadzone w czerwcu 2013 roku. Wyniki badań poddane zostały analizie statystycznej przy użyciu programu SPSS. Za istotne statystycznie zależności przyjęto te, których poziom istotności wynosił $p \leq 0,05$. Dane zostały przedstawione za pomocą podstawowych statystyk opisowych: odchyleniu standardowemu i wariancji. Do analizy próby zastosowano także test zgodności Chi kwadrat (zwany testem Pearsona), który został wykorzystany do porównania występowania obserwacji z ich teoretycznym występowaniem. Dokonano także obliczeń poziomu istotności, który oznacza maksymalne dopuszczalne prawdopodobieństwo popełnienia błędu.

Wyniki

Badaniem dotyczącym wpływu więzi i stosunków rodzinnych na zachowania młodzieży objęto 236 osób wśród których 44% stanowiły dziewczęta, pozostali (55%) respondenci to chłopcy. W badanej grupie ankietowanych 62% to osiemnastolatki, 32% stanowiły osoby mające 19 lat, najmniejsza grupa (5%) składała się z uczniów mających 20 i więcej lat. 41% ogółu było uczniami klas licealnych, 55% z nich uczęszczało do klas technicznych, natomiast 3% uczyło się w szkole zawodowej. Odsetek młodzieży mieszkającej na wsi wynosił 65%, reszta ankietowanych (35%) była mieszkańcami miasta.

Ważnym elementem egzystencji rodziny są warunki materialne, które często kształtują wzajemne stosunki w rodzinie, a także mają udział w powstawaniu destrukcyjnych zachowań wśród młodzieży. Badani uczniowie zostali zapytani o sytuację materialną ich rodzin. 16% oceniło ją jako bardzo dobrą, 38% jako raczej dobrą, 38% jako średnią, 5% uznało za

złą a 4% uczniów za bardzo złą. Status społeczno-ekonomiczny warunkuje możliwość edukacji dzieci (Chi kwadrat=26,731; $p=0,001$). Bardzo dobry i dobry poziom finansowy najczęściej dotyczył uczniów liceum (łącznie około 61%), średnia sytuacja materialna przeważała wśród uczniów klas technicznych (48%) a bardzo zły najczęściej dotyczył uczniów szkół zawodowych (14%). Dzieci z zamożniejszych domów, których rodzice zwykle posiadają wyższy poziom wykształcenia częściej sumiennie wypełniają obowiązki szkolne. W literaturze często podkreśla się, że istotnym działaniem jest ciągłe nadzorowanie postępów ucznia przez osoby sprawujące nad nim opiekę. (Tabela I)

Rodzina jest podstawową grupą społeczną, dzięki której funkcjonuje jednostka. Jej właściwa struktura kształtuje prawidłowe wartości jej młodych członków. Średnio u 88% uczniów rodzina składała się z obojga rodziców, co ósmy ankietowany (12%) pochodził z niepełnej rodziny mając jednego rodzica. 94% respondentów wymienia matkę jako członka rodziny, a 91% mieszka z nią. Ojciec jest obecny w rodzinie 81% uczniów, w tym 79% dzieci z nim mieszka. Spośród ankietowanych 94% posiada rodzeństwo. Zapytani o innych członków rodziny z którymi mieszkają – 34% wymieniało babcie, 20% dziadka, pozostali (6%) mieszkali także z innymi osobami spoza najbliższej rodziny.

Więzi rodzinne oddziałują na jakość procesu nauczania dzieci. Jednakże w badanej grupie nie wykazano istotnego wpływu stosunków wewnątrzrodzinnych na uzyskiwane rezultaty nauczania uczniów. Poziom istotności uwzględniający wpływ kontaktów interpersonalnych ucznia z poszczególnymi członkami rodziny na jakość uzyskiwanych wyników kształtuje się odpowiednio na poziomie: z matką – $p=0,94$, z ojcem – $p=0,61$, z rodzeństwem – $p=0,94$, z dziadkiem – $p=0,57$, z babcią – $p=0,96$. Wśród ogółu badanej młodzieży 4% uczniów oceniało swoje wyniki w nauce jako bardzo dobre, 14% jako dobre. Najliczniejsza grupa (67%) osiągała wyniki na poziomie średnim. 14% uczniów cechujących się negatywnym szkolnym, brakiem aspiracji edukacyjnych i chęci zdobywania wiedzy określało swoje wyniki w nauce jako złe.

Kultura osobista uczniów, ich funkcjonowanie społeczne, w rodzinie i w otoczeniu są kształtowane poprzez stosowanie różnych metod wychowania, które zależne są od wielu czynników. Jednym z nich jest poziom świadomości rodziców, który może przekładać się na jakość wychowania dzieci. Ankietowani zapytani o wykształcenie rodziców najczęściej wymieniali wykształcenie średnie u matek (K–45%, M–32%) i zawodowe charakteryzujące częściej ojców (K–33%, M–50%). Uwzględniając wzajemne stosunki członków rodziny będące istotnym elementem codziennego

współzycia, częściej były one bardzo dobre z matką (47%) w porównaniu do więzi z ojcem (30%). Relacje określane mianem dobre i średnie częściej wymieniane były w kontaktach z ojcem (odpowiednio 40% i 22%). Z matką 33% respondentów miało dobry kontakt, a 18% osób średni. Respondenci najgorzej oceniają swoje relacje z ojcem. 5% oceniło je jako złe, 3% jako bardzo złe. Z matką 1% dzieci ma zarówno zły (0,4%) jak i bardzo zły (0,9%) kontakt. Wzajemne stosunki badanych respondentów z rodzeństwem w 40% były określane jako bardzo dobre i dobre (39%), 13% oceniało stopień współzycia jako średni, najmniej liczna grupa oceniała stosunki z rodzeństwem jako złe i bardzo złe (odpowiednio 4% i 3%). Dokonując oceny więzi między pozostałymi członkami rodziny najlepszy kontakt uczniowie mieli z babcią (36%-bardzo dobry, 38%-dobry) w mniejszym stopniu z dziadkiem (33%-bardzo dobry, 30%-dobry).

Rozważając rolę autorytetu osób dorosłych w życiu ludzkim musimy brać pod uwagę fakt, iż każdy człowiek posiada swoje indywidualne wzorce postępowania, które nie zawsze muszą być właściwe i akceptowalne dla otoczenia. Wśród młodzieży miano autorytetu zyskiwały różne osoby zarówno te z najbliższego otoczenia jak i te, które w społeczeństwie uznawane są za pewien wzór. Obie płci najczęściej wskazywały matkę (K-59%, M-34%). Zwykle jest ona najbliższą osobą, z którą zarówno dziecko, jak i osoba dorosła ma zwykle najczęstszy i najlepszy kontakt. Przywiązanie do matki częściej przejawiały córki w porównaniu do synów. Natomiast mężczyźni częściej jako autorytet wskazywali ojca (25%), dziadka (3%) i osoby publiczne (11%). Wśród innych (12%) najczęściej wymieniali Jana Pawła II, aktorów, sportowców lub negowali posiadanie jakichkolwiek wzorców do naśladowania i autorytetów. Tabela numer II przedstawia dane dotyczące wyboru osób jako autorytetu przez ankietowanych. Korelacja między płcią a wyborem wzorca postępowania jest istotna statystycznie na poziomie prawdopodobieństwa równy $p=0,0003$.

Duży stopień zrozumienia i wzajemna współpraca wśród członków rodziny sprawia, że atmosfera panująca w domu sprzyja właściwemu rozwojowi dziecka. Ważne jest, aby każdy czuł się potrzebny i aby na pierwszym miejscu stawiano potrzeby drugiego domownika. Uczniowie zapytani o atmosferę panującą w domu najczęściej mówili, że jest ona akceptująca (52%), a nawet dozwolona jest swoboda własnego działania (40%) i wyrozumiałość (41%). 41% respondentów opisywało aurę panującą w domu jako ciepłą. Wśród negatywnych odpowiedzi najczęściej wymieniany był nastrój konfliktowy (18%) w domu oraz napięta (13%) i surowa (7%) atmosfera. Wymienione czynniki są zależne od wzajemnych stosunków w rodzinie i od sposobu wychowania jaki został wybrany przez rodziców.

Oni także przyjmują odpowiednie stanowisko dotyczące tego jak współdziałać z własnym dzieckiem, jak kształtować jego charakter i umiejętność współpracy z otoczeniem. Istnieje szereg różnych pozycji i sposobów postępowania przejawianych przez opiekunów względem wychowanka. Ankietowani zapytani o to jakie stanowisko względem nich przyjmują rodzice najczęściej wymieniali akceptację (69%) swojej osoby przez resztę rodziny i element współdziałania (46%). Rodzice w 47% szanują prawa swoich dzieci i uznają ich swobodę (40%). Poza pozytywnymi elementami wychowania młodzieży i ogólnej ich akceptacji, stawiane są im także warunki ze strony opiekunów (24%), które nie zawsze spotykają się z aprobatą młodzieży, często są też nadmiernie ochraniani (24%), co powoduje wewnętrzne konflikty i narzucane są im pewne reguły ograniczające ich swobodę (15%). Tylko w niewielkim stopniu obserwuje się odrzucenie dziecka przez rodziców (3%), unikanie kontaktu z nim (5%) a także brak zainteresowania dzieckiem z powodu braku czasu (3%). Wymienione relacje rodziców i potomstwa niestety wpływają destrukcyjnie na ich psychikę, powodując obniżenie samooceny i budowanie wewnętrznych negatywnych emocji co prowadzi do niedostosowania społecznego i późniejszych problemów wychowawczych, takich jak konflikt z prawem lub brak współpracy z otoczeniem. Dom powinien być ostoją, tam też jednostka powinna się czuć najlepiej, wiązać z tym miejscem najlepsze wspomnienia i tylko pozytywne emocje. Tymczasem sielanka rodzinna jest obecna tylko w niektórych domach, reszta jest przepełniona negatywnymi odczuciami, sytuacjami i ma zaburzoną hierarchię wartości. Uczniowie zapytani o uczucia przejawiane w rodzinie w większości wymieniali radość (59%), serdeczność (53%), spokój (51%), ufność (46%), miłość (45%) i czułość (36%). Wśród negatywnych emocji na ogół wymieniane było zdenerwowanie (40%), w mniejszym stopniu gniew (21%), przykrość (13%), złość (17%), smutek (12%), strach (9%), lęk (6%), poczucie niższości (5%), najrzadziej uczniowie podawali wrogość (4%) i nienawiść (3%). Ekspresja emocjonalna w rodzinie jest jednym z wyznaczników oceny związku pary małżeńskiej, która jest fundamentem rodziny. Wzajemne okazywanie sobie pozytywnych uczuć, zarówno słowami jak i gestami, buduje spójność związku i wzmacnia więzi rodzinne. (Tabela III).

Wspólne zamieszkanie członków rodziny wpływa nie tylko na wzajemne relacje i emocje panujące między nimi, ale polega także na podziale obowiązków życia codziennego. Zazwyczaj ich wypełnianie należy do matek (75%), w dalszej kolejności zajmują się tym ojcowie (11%), w mniejszym stopniu odpowiedzialność wypełniania tych funkcji spada na babcię (6%) lub inne osoby (4%) spoza kręgu najbliższej rodziny. Do codziennych

działań grupy społecznej jaką jest rodzina zalicza się także kształtowanie prozdrowotnego stylu życia, który warunkuje dobry stan zdrowotny rodziny i dobre samopoczucie. Tylko 41% uczniów dostrzega prozdrowotne zachowania w rodzinie, reszta neguje ich występowanie (59%). Ci, którzy włączają zasady zdrowego stylu życia najczęściej przestrzegają regularnej aktywności fizycznej (40%) i częściej deklarują to uczniowie szkoły zawodowej (71%) i technikum (43%). Poza tym uprawiają bezpieczny seks (technikum–37%; szkoła zawodowa–57%), zatrzymują swój potencjał zdrowia poprzez brak stosowania używek, takich jak alkohol lub tytoń (odpowiednio–37% i 43%), a także zdobywają i wykorzystują umiejętności opanowywania sytuacji stresowych (odpowiednio–35% i 57%). W najmniejszym stopniu uczniowie technikum (5%) i liceum (25%) stosują rygory zrównoważonej diety, które częściej wymieniała młodzież ze szkoły zawodowej (29%). Zależność ta odznaczała się poziomem istotności mniejszym od $p \leq 0,05$. Wpływ jednej zmiennej na drugą był istotny przy poziomie prawdopodobieństwa równym $p=0,0002$. Przedstawione rodzaje działań dotyczących zdrowego stylu życia wykazywały dodatnią korelację między uczniami a stopniem wykształcenia ich rodziców. Młodzież, których rodzice posiadali średnie i wyższe wykształcenie częściej przestrzegali zasad właściwie wpływających na zdrowie. Wśród zachowań prozdrowotnych preferowanych przez matki badanych uczniów najistotniejszymi statystycznie czynnikami warunkującymi były: zrównoważona dieta ($p=0,001$) i eliminowanie nałogów lub całkowity ich brak ($p=0,038$). Ojcowie poza właściwym odżywianiem ($p=0,030$) zaliczali do nich także właściwe radzenie sobie w sytuacjach stresowych ($p=0,007$) i zabezpieczanie się podczas współżycia ($p=0,0002$). Dokładne zależności między rodzajami zachowań prozdrowotnych a wykształceniem rodziców i środowiskiem szkolnym przedstawiają tabele numer IV, V i VI.

Skutkiem oddziaływania różnorodnych czynników na organizm ludzki zarówno zewnętrznych, dotyczących rodziny, szkoły i otoczenia ucznia, jak i wewnętrznych będących źródłem osobistych problemów samej jednostki, prowadzi do różnych zachowań, często negatywnie wpływających na zdrowie. Płeć męska nieznacznie częściej stosuje używki w porównaniu do kobiet, celem obniżenia własnego negatywnego napięcia emocjonalnego bądź przypodobaniem się otoczeniu. 37% uczniów jest nałogowymi palaczami i częściej odpowiedzi tej udzielają mężczyźni (41%) w porównaniu do kobiet (32%). Kolejnym destrukcyjnie wpływającym zachowaniem jest nadużywanie alkoholu, do czego przyznaje się 25% ogółu, w 26% mężczyźni i 24%-przeciwna płeć. Najczęściej wymienianymi zachowaniami charakteryzującymi uczniów były: opuszczanie zajęć

szkolnych, wagarowanie (35%) i wybryki (36%). Istotnymi statystycznie postawami młodzieży w korelacji z ich płcią była agresja ($p=0,004$), którą trzy razy częściej przejawiali chłopcy ($K=7\%$; $M=21\%$) i łamanie prawa ($K=7\%$; $M=16\%$; $p=0,035$). 13% ogółu spożywało narkotyki, co częściej deklarowały dziewczęta ($K=22\%$; $M=5\%$; $p=0,0003$), a także ucieczki z domu ($p=0,002$), które były w 9% zgłaszane wyłącznie przez chłopców. Tylko 31% badanych respondentów nie zauważa u siebie wymienionych zachowań, natomiast w grupie osób przejawiających te destrukcyjne zachowania dla 22% były one wynikiem nieporozumień i konfliktów z rodziną. Obserwuje się niepokojący wzrost przejawianej agresji wśród uczniów, szczególnie na terenach placówek oświatowych. Środowisko uczniowskie często warunkuje charakter i rodzaj przejawianego zachowania samego dziecka, w szczególności chłopców. Frustracja, niezadowolenie z edukacji, zaległości szkolne bądź negatywizm względem całego systemu nauki – często staje się wspólną cechą, która łączy grupę uczniów. Jej członkowie wspierają się wzajemnie pielęgnując w sobie jednocześnie poczucie skrzywdzenia i odrzucenia. Są to bodźce popychające ucznia do popełniania wykroczeń i przejawiania zachowań patologicznych.¹⁵ Poniższa tabela numer VII przedstawia dokładne dane.

Brak odpowiednich metod wychowania, zaburzenia wzajemnej współpracy i zrozumienia w rodzinie prowadzą do różnic zdań, potyczek słownych a nawet poważnych kłótni. 65% uczniów było świadkami kłótni między poszczególnymi członkami rodziny, co zakłócało atmosferę panującą w domu. Najczęściej miały one miejsce w wyjątkowych sytuacjach (31%) lub od jednej do trzech w miesiącu (25%). Wśród 18% rodzin nieporozumienia są częstym elementem życia i pojawiają się nawet do 4 razy w tygodniu. Codzienne kłótnie w rodzinie są sporadycznym zjawiskiem, które dotyczy tylko 5% ankietowanych. Zapytani o wpływ zaistniałych kłótni na ich samopoczucie i budowanie negatywnych emocji w 36% potwierdzali negatywne odczucia objawiające się złymi emocjami burzącymi homeostazę życiową. Ujawnianie emocje wśród młodzieży często zależały od członków rodziny. Obecność mamy wzbudzała u dzieci szczególne poczucie niebezpieczeństwa ($p=0,003$) w przeciwieństwie do obecności taty, gdzie nie zanotowano statystycznej zależności ($p=0,066$). Istniały także inne negatywne emocje dodatnio skorelowane z przynależnością matki. Wśród nich wymieniana była: agresja (22%; $p=0,006$), przykrość (54%; $p=0,029$) i nienawiść (21%, $p=0,032$). Pozostałe emocje pomimo iż występowały

¹⁵ E. Bąk-Buczak, *Dziewczęta w grupach przestępczych*, „Wychowawca” 2007, nr 2, s. 12 – 14

w bardzo wysokich odsetkach nie były istotne statystycznie. Ojciec jako czynny członek rodziny był źródłem wyłącznie negatywnych emocji zależnych od jego obecności. Dzieci do uczuć związanych z obecnością ojca szczególnie zaliczały: przykrość (50%; $p=0,004$), gniew (54%; $p=0,005$) i nienawiść (20%; $p=0,033$). 61% deklarowało złość względem ojca, 47% miało do niego żal, natomiast u 30% wyzwał on uczucie przygnębienia. Dokładne dane przedstawia tabela VIII.

Występowanie kłótni przyczynia się do ogólnej degradacji psychicznej i społecznej jej członków znacznie pogarszając atmosferę w domu. Często potyczki słowne czy nawet przemoc fizyczna występują w rodzinach, gdzie nadużywany jest alkohol. Konsekwencją tych patologicznych zachowań jest brak opieki nad dziećmi, a nawet wzbudzanie w nich złych emocji budujących nienawiść i strach do domowników. Są to niekorzystne warunki wychowawcze dla dziecka, które często nie potrafi poradzi sobie z zaistniałą sytuacją, uciekając się do czynów patologicznych związanych z łamaniem prawa czy agresją względem otoczenia.¹⁶

Częstość kłótni między dziećmi a ich opiekunami jest zależna od wyników uzyskiwanych przez nie w toku nauczania ($p=0,0003$). Dla 56% ogółu spory rodzinne zdarzają się sporadycznie od dwóch do trzech razy w miesiącu, co zdecydowanie częściej miało miejsce u dzieci osiągających średni poziom ocen (63%). Uczniowie często wchodzący w konflikty z opiekunami to w większości osoby uzyskujące złe wyniki (38%), w porównaniu do pozostałych grup (bardzo dobre–10%; dobre–18%; średnie–21%). 4% badanych kłóciło się codziennie, pozostali nie mieli żadnych sytuacji konfliktowych z opiekunami (17%). Ta tendencja w większości przypadków miała miejsce wśród uczniów z bardzo dobrymi ocenami w nauczaniu (70%). Przedmiotem tych kłótni jest szereg zachowań młodocianych, które są drażliwe dla kultywującej tradycję rodziny. Często przyczyny sporów są zależne od warunków materialnych rodziny. Najczęstsze przyczyny wzajemnej wymiany zdań to złe wyniki w szkole (43%) i związane z tym zbyt wysokie wymagania związane z nauką (34%), zakazy spotkań i zabaw towarzyskich (32%), zbyt małe „kieszonkowe” (28%), nie przestrzeganie wykonywania obowiązków domowych (27%), a także w mniejszym stopniu aroganckie pozbawione szacunku zachowanie (16%), brak akceptacji znajomych dzieci przez ich rodziców (15%) i naganne zachowanie w szkole (6%). Częstość udzielanych odpowiedzi wśród kobiet i mężczyzn przedstawia tabela IX.

¹⁶ H. Kolakowska-Przełomiec, *Przestępczość i nieprzystosowanie społeczne nieletnich w genecie przestępczości dorosłych*, PAN, Warszawa–Kraków–Gdańsk 1997.

Konflikty rodzinne mają swój początek w deklarowaniu odmiennych postaw względem danej sytuacji i bardzo często są one zależne od warunków materialnych rodzin. Niedostatek w rodzinie często zaburza sprawowanie funkcji opiekuńczo – wychowawczej nad dzieckiem. Wśród najbardziej istotnych statystycznie powodów wspólnych kłótni wymieniano zbyt małe „kieszonkowe”, które najczęściej było powodem sporów wśród dzieci z najuboższych rodzin (złe–78%; $p=0,0002$), jak również wysokie wymagania rodziców dotyczące procesu kształcenia podopiecznych, których występowanie częściej obserwowano wśród rodzin o wyższym statusie materialnym (bardzo dobre–28%; dobre–29%; średnie–49%; $p=0,001$). Ponadto młodzież reprezentowała przeciwne zdanie względem zakazów spotkań i zabaw towarzyskich. Wbrew ograniczeniom opiekunów chcieli rozwijać swoje życie prywatne, dlatego wśród większości grup ten aspekt był krytykowany i powodował liczne sytuacje konfliktowe (dobre–37%; średnie–29%; raczej złe–50%; złe–67%; $p=0,008$). W równym stopniu dzieci z rodzin o dobrym (32%) i średnim (32%) podłożu materialnym przedstawiały sprzeczne zdania dotyczące wypełniania obowiązków domowych, które były narzucane im przez rodziców ($p=0,026$). Niestosowny ubiór powodował irytację wśród opiekunów z najbogatszych środowisk (bardzo dobra–19%; dobra–24%) i u 42% z raczej złą sytuacją materialną ($p=0,035$). Złe wyniki uzyskiwane w toku nauczania są najczęstszą przyczyną wspólnych kłótni i nieporozumień (43% ogółu; $p=0,041$). Niemal każda z rodzin bez względu na jej stan finansowy zwracała szczególną uwagę na wyniki w nauce wychowanka (bardzo dobre–53%, dobre–45%; średnie–39%; złe–67%), jedynie mniejszy stopień kontroli zauważano u potomstwa opiekunów osiagających raczej zły stan materialny (raczej złe–8%). 16% ogółu rodziców krytycznie podchodziło do aroganckiego zachowania prezentowanego przez dzieci, 15% nie akceptowało znajomych swoich podopiecznych, natomiast pozostali negowali naganną postawę ucznia na terenie szkoły (6%) (Tabela X).

Ważną umiejętnością wyjścia z konfliktu jest trafne ujęcie problemu, właściwa rozmowa i osiągnięcie kompromisu. Profilaktyką sporów rodzinnych jest wspólna analiza negatywnych uczuć jej członków. Ankietowani zapytani o obraz sytuacji mającej miejsce tuż po wspólnej kłótni, w 51 % mówili, że nie rozmawiają o zaistniałym problemie i nigdy nie dochodzą do kompromisu, tylko 33% osiąga konsensus, pozostali nie kłócą się z rodzicami i wybierają najlepszą opcję rozładowania negatywnego napięcia, jaką jest wspólny dialog dążący do osiągnięcia porozumienia (16%).

Dyskusja

Podstawowa grupa błędów popełnianych w wychowaniu rodzinnym wiąże się z wyobrażeniami o cechach i postawach, które zdaniem rodziców mogą być dziecku przydatne w jego dorosłym, samodzielnym życiu. Rodzice często zatracają granicę między sugerowanym a narzucanym rodzajem zachowań. Nakazy i zakazy prowadzą do licznych konfliktów i braku współpracy (Lundberg, 1997).¹⁷ Wysokie wymagania rodziców względem samego dziecka obejmujących naukę, szkołę, obowiązki domowe, zakazy spotkań ze znajomymi – prowadzą do licznych buntów młodych ludzi i sięgania po używki, które psychicznie pozwalają na odreagowanie negatywnych emocji (Foxcroft i in., 2003)¹⁸. W badaniach przeprowadzonych wśród grupy studentów dla 48% wartości rodziców pokrywały się z wartościami wyznawanymi przez nich samych. Jednak 30% wskazywało na zbyt dużą kontrolę życia przez rodziców.¹⁹ Analiza literatury wskazuje, iż dorosłość pozwala na większe zrozumienie celu wychowania stosowanego w rodzinie. W badaniach autorskich w grupie uczniów 52% wskazywało na akceptującą atmosferę w domu, a nawet dowolność własnego działania (40%) i wyrozumiałość (41%). Badani uczniowie pozytywnie oceniali stosunek rodziców do ich osoby i prezentowanego zachowania, ale 24% wskazywało uciążliwą nadopiekuńczość i kontrolę.

W badanej grupie 65% uczniów było świadkami kłótni między członkami rodziny, z czego 31% wskazuje sporadyczne występowanie takich sytuacji. Podobnie częstości wskazały badania A. Romanowskiej-Tołłoczko, ale skoncentrowane były na konfliktach wyłącznie między rodzicami. Wśród licealistów 2/3 rzadko obserwowało kłótnie pomiędzy małżonkami, natomiast 1/4 często. Ponadto studenci w przytoczonym badaniu w 35% wskazywali na brak kompromisu po zaistniałej kłótni i pojawianie się tzw. cichych dni.²⁰ Także uczniowie w badaniu własnym zgłaszali brak zrozumienia i występowanie negatywnych uczuć tuż po konfliktach z rodzicami, w szczególności z ojcem, którego obecność u 61% uczniów powodowała złość, a 47% odczuwało żal. Ponadto uczniowie wskazywali na znacznie gorsze kontakty z ojcem w porównaniu do obojga rodziców. W badaniu A. Romanowska-Tołłoczko

¹⁷ O. Lundberg, *Childhood conditions, sense of coherence, social class and adult ill health: exploring their theoretical and empirical relations*. Soc Sci Med 1997(44), s. 821–831.

¹⁸ D.R. Foxcroft, D. Ireland, D.J. Lister-Sharp, G. Lowe, R. Breen, *Longer-term primary prevention for alcohol misuse in young people: a systematic review*. Addiction 2003 (98), s. 397–411.

¹⁹ A. Romanowska-Tołłoczko, *Rodzina w percepcji młodzieży akademickiej*, Społeczeństwo i rodzina, nr 26 (1/2011), s. 65

²⁰ A. Romanowska-Tołłoczko, *Sposoby rozwiązywania konfliktów przez młodzież a wzorce wyniesione z rodziny*, Społeczeństwo i rodzina, nr 33 (4/2012), s. 52

także wykazała negatywne emocje względem ojca, a osobą z którą częściej rozmawiali studenci po zakończonych kłótniach była matka.²¹ W przypadku kłótni ojca z córką częściej skutkiem był kompromis, w porównaniu do synów, gdzie 16% przejawiało wolę walki i wygranie kłótni.²²

Podstawą owocnej współpracy między rodzicami a dzieckiem jest wspólne zrozumienie, akceptacja i rozmowa o problemach wraz z osiągnięciem kompromisu. Nie zawsze problemy dzieci są wyłącznie modelowane przez środowisko zewnętrzne. Według badań Vellemana i Templetona rodzina jest czynnikiem kształtującym młodzież. Potwierdzały korelację między stosowaniem używek a ukazaniem niewłaściwych postaw przez samych rodziców i ich niewłaściwym stosowaniu substancji psychoaktywnych, czego przykładem może być nadużywanie alkoholu przez opiekunów (Velleman i Templeton, 2007).²³ W badaniu własnym 22% badanych uczniów uważało, że ich naganne zachowania czy stosowanie używek są reakcją na stres związany z problemami rodzinnymi i barierami komunikacyjnymi między jej członkami.

W społeczeństwie istnieje ujemna korelacja między statusem społeczno-ekonomicznym a występowaniem zaburzonych zachowań – im niższy status społeczno-ekonomiczny, tym częściej występuje zjawisko niedostosowania społecznego i zaburzenia zachowania, które trzykrotnie częściej występują w grupie o najniższych dochodach. Dzieci z biedniejszych rodzin częściej mają niższy poziom świadomości i problemy ze zdobywaniem wiedzy, co manifestuje się średnimi i złymi wynikami w nauce. Ta sytuacja pociąga za sobą szereg konfliktów dotyczących zachowań młodzieży niezgodnych ze standardami przyjętymi przez rodziców. W badaniach pokazano także jak układa się podział materialny w zależności od rodzaju szkoły do której uczęszcza dziecko. Uczniowie, których sytuacja materialna była bardzo dobra (64.9%) uczęszczali do liceum, natomiast osoby z rodzin o średnich dochodach częściej byli uczniami technikum (70.8%).

Van Dinther wraz ze swoimi współpracownikami udowodnił istotny wpływ rodziny na zdolność przystosowania społecznego młodych ludzi

²¹ A. Romanowska-Tołłoczko, *Rodzina w percepcji młodzieży akademickiej*, Społeczeństwo i rodzina, nr 26 (1/2011), s. 66.

²² A. Romanowska-Tołłoczko, *Sposoby rozwiązywania konfliktów przez młodzież a wzorce wyniesione z rodziny*, Społeczeństwo i rodzina, nr 33 (4/2012), s. 51.

²³ R.D.B. Velleman, L. J. Templeton, *Substance misuse by children and young people: the role of the family and implications for intervention and prevention*, Paediatrics and Child Health 2007, Volume 17, Issue 1, s. 25-30.

i odnalezienia swojej tożsamości w otaczającym je środowisku (van Dinther M., Dochy F., Segers M., 2011).²⁴

Podsumowanie

Kończąc weryfikację i dogłębną analizę więzi i relacji rodzinnych, można wysunąć szereg wniosków i zaobserwować pewne prawidłowości, które są znamienne dla procesu wychowywania dzieci. Stanowią one podsumowanie zależności i wzorców ukazywanych przez współczesne rodziny, których główny cel wychowywania i tworzenia najbliższej wspólnoty człowieka, często zostaje zaburzony czynnikami zewnętrznymi, takimi jak: praca, używki czy brak umiejętności radzenia sobie z problemami natury wychowawczej. Oto wnioski, które zostały wysunięte po analizowaniu badanych respondentów i ich życia rodzinnego:

1. Sytuacja rodziny, jej status finansowy kształtuje funkcjonowanie i emocje w rodzinie oraz warunkuje wybór i przebieg kształcenia dzieci.
2. Trendem panującym w procesie wychowywania dzieci jest ogólna akceptacja, wyrozumiałość i partnerstwo względem wychowanka. Rzadziej obserwuje się nadmierne ochranianie, nadopiekuńczość i ograniczenia w postaci zakazów, które są sytuacjami konfliktogennymi w relacjach rodzice-dzieci.
3. Kształtowanie prawidłowych postaw rodzicielskich matki i ojca, są bardzo pożądane, ponieważ rodzice są najczęściej autorytetem dla swoich dzieci. W niewielkim stopniu wzór stanowią osoby medialne.
4. Współcześni rodzice, a szczególnie ojcowie, czynią zbyt małe starania w celu budowania i kształtowania więzi i poprawnych relacji z dziećmi, co jest przyczyną negatywnych emocji odczuwanych przez młodzież.
5. Podstawą budowania uczuć i zaufania między rodzicami i dziećmi powinien być ich wzajemny kontakt i komunikacja wewnątrzrodzinna, co umożliwiłoby redukcję napięcia negatywnych emocji i nieakceptowanych społecznie zachowań młodzieży.
6. Rodzaj szkoły i środowisko rodzinne kształtuje postawy dojrzewającej młodzieży względem zdrowia. Złe postawy rodzicielskie

²⁴ M. van Dinther, F. Dochy, M. Segers, *Factors affecting students' self-efficacy in higher education*, Educational Research Review 2011 (6), s. 95–108.

i style wychowania oraz mniejsza świadomość rodziców negatywnie wpływa na kształtowanie postaw zdrowotnych dzieci.

7. Zwiększenie świadomości zdrowotnej rodziców i edukacja zdrowotna w szkole mogłoby przyczynić się do obniżenia ryzykownych dla zdrowia zachowań, ze strony uczniów.

Bibliografia

- E. Bąk-Buczak, *Dziewczęta w grupach przestępczych*, „Wychowawca” 2007, nr 2, s. 12–14.
- R. S. Covey, *7 nawyków szczęśliwej rodziny*, Wydawnictwo REBIS, Poznań 2003.
- D.R. Foxcroft, D. Ireland, D.J. Lister-Sharp, G. Lowe, R. Breen, *Longer-term primary prevention for alcohol misuse in young people: a systematic review*. *Addiction* 2003 (98), s: 397–411.
- A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Wydawnictwo Nauk, PWN Warszawa 2001.
- A. Giddens, *Konsekwencje nowoczesności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008.
- A. Giza – Poleszczuk, *Rodzina i system społeczny*, M. Marody (red.) *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, Wydawnictwo Nauk Scholar, Warszawa 2002.
- H. Izdebska, *Rodzina i dom. Przyczyny konfliktów w rodzinie*, Wydawnictwo CRZZ, Warszawa 1979.
- H. Kołakowska – Przelomiec, *Przestępczość i nieprzystosowanie społeczne nieletnich w genezie przestępczości dorosłych*, PAN, Warszawa–Kraków–Gdańsk 1997.
- O. Lundberg, *Childhood conditions, sense of coherence, social class and adult ill health: exploring their theoretical and empirical relations*. *Soc Sci Med* 1997 (44).
- B. Łachowska, *Szczęśliwe dzieciństwo, uwarunkowania rodzinne*, [w:] *Oblicze dzieciństwa*, pod red. D. Kornas-Biela, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2000.
- L. Mościcka, *Przestępczość nieletnich*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1970.
- H. Pielka, *Wypełnianie funkcji socjalizacyjno – wychowawczej przez rodzinę dziecka przedszkolnego*, [w:] *Procesy socjalizacji i wychowania w rodzinie*, (Re.) H. Pielka, CPBP, Koszalin 1990.
- A. Romanowska-Tołoczko, *Rodzina w percepcji młodzieży akademickiej*, *Społeczeństwo i rodzina*, nr 26 (1/2011), s. 62–71.

- A. Romanowska-Tołłoczko, *Sposoby rozwiązywania konfliktów przez młodzież a wzorce wyniesione z rodziny*, Społeczeństwo i rodzina, nr 33 (4/2012), s. 47–56.
- K. Tsirigotis, E. Lewik-Tsirigotis, B. Baster, *Czynniki środowiskowe i osobowościowe jako determinant zachowań przestępczych nieletnich*, Pedagogika Rodziny nr 2(4)/2012.
- R.D.B. Velleman, L. J. Templetonl, *Substance misuse by children and young people: the role of the family and implications for intervention and prevention*, Paediatrics and Child Health 2007, Volume 17, Issue 1.
- M. Ziemska, *Rodzina i dziecko*, PWN, Warszawa 1980.
- M. Ziemska, *Rodzina a osobowość*, Wydawnictwo OMEGA, Warszawa 1979.
- J. Żebrowski, *Rodzina polska na przełomie wieków: przeobrażenia, zagrożenia, patologie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2001.
- M. van Dinther, F. Dochy, M. Segers, *Factors affecting students' self-efficacy in higher education*, Educational Research Review 2011 (6).

Tabela I. Korelacja między rodzajem szkoły a sytuacją materialną uczniów

Jestem uczniem		Warunki materialne					Ogółem
		bardzo dobre	raczej dobre	średnie	raczej złe	bardzo złe	
liceum	Liczebność	24	36	24	9	5	98
	% z Warunki materialne	64,9%	40,4%	27,0%	75,0%	55,6%	41,5%
	% z Ogółem	10,2%	15,3%	10,2%	3,8%	2,1%	41,5%
technikum	Liczebność	13	49	63	3	3	131
	% z Warunki materialne	35,1%	55,1%	70,8%	25,0%	33,3%	55,5%
	% z Ogółem	5,5%	20,8%	26,7%	1,3%	1,3%	55,5%
szkoła zawodowa	Liczebność	0	4	2	0	1	7
	% z Warunki materialne	0,0%	4,5%	2,2%	0,0%	11,1%	3,0%
	% z Ogółem	0,0%	1,7%	0,8%	0,0%	0,4%	3,0%
Ogółem	Liczebność	37	89	89	12	9	236
	% z Warunki materialne	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% z Ogółem	15,7%	37,7%	37,7%	5,1%	3,8%	100,0%

Chi kwadrat = 26,731; df = 8; p = 0,001

Tabela II. Zależność między wyborem autorytetu a płcią badanej grupy respondentów

	Płeć	Największy autorytet										Ogółem
		matka	ojciec	rodzeństwo	babcia	dziadek	nauczyciel	osoba publiczna	inni			
kobieta	Liczebność	62	9	10	7	1	4	9	3	105		
	% z Płec	59,0%	8,6%	9,5%	6,7%	1,0%	3,8%	8,6%	2,9%	100,0%		
	% z Największy autorytet	59,0%	22,0%	55,6%	46,7%	20,0%	57,1%	39,1%	15,8%	45,1%		
	% z Ogółem	26,6%	3,9%	4,3%	3,0%	0,4%	1,7%	3,9%	1,3%	45,1%		
mężczyzna	Liczebność	43	32	8	8	4	3	14	16	128		
	% z Płec	33,6%	25,0%	6,3%	6,3%	3,1%	2,3%	10,9%	12,5%	100,0%		
	% z Największy autorytet	41,0%	78,0%	44,4%	53,3%	80,0%	42,9%	60,9%	84,2%	54,9%		
	% z Ogółem	18,5%	13,7%	3,4%	3,4%	1,7%	1,3%	6,0%	6,9%	54,9%		
Ogółem	Liczebność	105	41	18	15	5	7	23	19	233		
	% z Płec	45,1%	17,6%	7,7%	6,4%	2,1%	3,0%	9,9%	8,2%	100,0%		
	% z Największy autorytet	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		
	% z Ogółem	45,1%	17,6%	7,7%	6,4%	2,1%	3,0%	9,9%	8,2%	100,0%		

Chi kwadrat = 26,542; df = 7; p = 0,0003

Źródło: wyniki badań własnych

Tabela III. Częstość uczuć przejawianych w rodzinie

Uczucia przejawiane w rodzinie	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany	Odchylenie standardowe	Wariancja
miłość	104	44,1	45,2	45,2	0,499	0,249
czułość	83	35,2	36,1	36,1	0,481	0,232
radość	136	57,6	59,1	59,1	0,493	0,243
serdeczność	122	51,7	53,0	53,0	0,500	0,250
ufność	106	44,9	46,1	46,1	0,500	0,250
spokój	120	50,8	52,2	52,2	0,501	0,251
smutek	41	17,4	17,8	17,8	0,384	0,147
złość	49	20,8	21,3	21,3	0,410	0,168
gniew	50	2,2	21,7	21,7	0,413	0,171
strach	32	13,6	13,9	13,9	0,347	0,120
lęk	23	9,7	10,0	10,0	0,301	0,090
przykrość	56	23,7	24,3	24,3	0,430	0,185
zdenerwowanie	104	44,1	45,2	45,2	0,499	0,249
nienawiść	14	5,9	6,1	6,1	0,240	0,057
poczucie niższości	13	5,5	5,7	5,7	0,232	0,054
wrogość	19	8,1	8,3	8,3	0,276	0,076

Źródło: wyniki badań własnych

Tabela IV. Wpływ wykształcenia matek na występowanie prozdrowotnych zachowań w rodzinie

Rodzaj zachowania prozdrowotnego	Wykształcenie												Chi kwadrat	Poziom istotności		
	Podstawowe			Zawodowe			Średnie			Wyższe					Ogółem	
	n	%		n	%		n	%		n	%	n			%	
Przestrzeganie rygorów zrównoważonej diety	1	5,6	4	5,3	16	16,5	10	33,3	31	14,1	15,474	0,001				
Regularną aktywność fizyczną	7	38,9	28	37,3	35	36,1	19	63,3	89	40,5	7,610	0,055				
Zdobywanie i wykorzystywanie umiejętności opanowywania sytuacji stresowych	4	22,2	28	37,3	32	33,0	14	46,7	78	35,5	3,398	0,334				
Brak stosowania używek, takich jak: alkohol, tytoń	9	50,0	29	38,7	34	35,1	4	13,3	76	34,5	8,445	0,038				
Bezpieczny seks	6	33,3	22	29,3	30	30,9	16	53,3	74	33,6	6,156	0,104				
Inne	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-				

Źródło: wyniki badań własnych

Tabela V. Wpływ wykształcenia ojców na występowanie prozdrowotnych zachowań w rodzinie

Rodzaj zachowania prozdrowotnego	Wykształcenie						Ogółem		Chi kwadrat	Poziom istotności		
	Podstawowe		Zawodowe		Średnie		Wysze					
	n	%	n	%	n	%	n	%				
Przestrzeganie rygorów zrównoważonej diety	-	-	14	13,3	10	13,7	7	33,3	31	14,4	8,915	0,030
Regularną aktywność fizyczną	4	25,0	36	34,3	35	47,9	9	42,9	84	39,1	4,882	0,181
Zdobywanie i wykorzystywanie umiejętności opanowywania sytuacji stresowych	2	12,5	47	44,8	24	32,9	3	14,3	76	35,3	11,998	0,007
Brak stosowania używek, takich jak: alkohol, tytoń	7	43,8	39	37,1	22	30,1	8	38,1	76	35,3	1,579	0,664
Bezpieczny seks	7	43,8	19	18,1	26	35,6	17	81,0	69	32,1	33,857	0,0002
Inne	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Źródło: wyniki badań własnych

Tabela VI. Zachowanie prozdrowotne uczniów z uwzględnieniem rodzaju szkoły

Rodzaj zachowania prozdrowotnego	Uczeń :										Chi kwadrat	Poziom istotności
	Liceum		Technikum		szkoły zawodowej		Ogółem		n	%		
	n	%	n	%	n	%	n	%				
Przestrzeganie rygorów zrównoważonej diety	23	24,7	6	5,0	2	28,6	31	14,1	18,103	0,0002		
Regularną aktywność fizyczną	32	34,4	52	43,3	5	71,4	89	40,5	4,612	0,100		
Zdobywanie i wykorzystywanie umiejętności opanowywania sytuacji stresowych	32	34,4	42	35,0	4	57,1	78	35,5	1,494	0,474		
Brak stosowania używek, takich jak: alkohol, tytoń	29	31,2	44	36,7	3	42,9	76	34,5	0,918	0,632		
Bezpieczny seks	25	26,9	45	37,5	4	57,1	74	33,6	4,436	0,109		
Inne	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

Źródło: wyniki badań własnych

Tabela VII. Częstość występowania destrukcyjnych zachowań młodzieży w zależności od płci

Rodzaj zachowań młodzieży	Kobiety		Mężczyźni		Ogółem		Chi kwadrat	Poziom istotności
	n	% z ilości kobiet	n	% z ilości mężczyzn	n	%		
nadużywanie alkoholu	24	24,0	34	26,2	58	25,2	0,139	0,709
palenie papierosów	32	32,0	54	41,5	86	37,4	2,197	0,138
narkotyki	22	22,0	7	5,4	29	12,6	14,161	0,0003
agresja	7	7,0	27	20,8	34	14,8	8,507	0,004
wybryki	42	42,0	42	32,2	84	36,5	2,937	0,230
wykroczenia, łamanie prawa	7	7,0	21	16,2	28	12,2	4,430	0,035
ryzykowne zachowania seksualne	18	18,0	15	11,5	33	14,3	1,920	0,166
ucieczki z domu	-	-	12	9,2	12	5,2	9,739	0,002
opuszczanie zajęć szkolnych, wagary	31	31,0	49	37,7	80	34,8	1,116	0,291
nie dotyczy	37	37,0	35	26,9	72	31,3	2,669	0,102
Inne	-	-	-	-			-	-

Źródło: wyniki badań własnych

Tabela VIII. Rodzaj odczuwanych emocji z uwzględnieniem członków rodziny

Odczuwane emocje	Członkami rodziny są:									
	matka		ojciec		Poziom istotności		Chi kwadrat		Poziom istotności	
	n	% z członkami rodziny	n	% z członkami rodziny	n		n		n	
Złość	118	58,1	105	60,7	0,491	1,424	105	60,7	2,841	0,092
Gniew	98	48,3	94	54,3	0,365	2,018	94	54,3	8,004	0,005
Żal	94	46,3	81	46,8	0,533	1,257	81	46,8	0,738	0,390
Przykrość	109	53,7	87	50,3	0,029	7,093	87	50,3	8,105	0,004
Przygnębienie	63	31,0	51	29,5	0,243	2,829	51	29,5	0,155	0,694
Chęć uciezki	45	22,2	35	20,2	0,474	1,492	35	20,2	2,984	0,084
Nienawiść	43	21,2	34	19,7	0,032	6,897	34	19,7	4,555	0,033
Agresja	45	22,2	46	26,6	0,006	10,107	46	26,6	3,008	0,083
Poczucie niebezpieczeństwa	14	6,9	14	8,1	0,003	11,903	14	8,1	0,066	0,797
Inne	7	3,4	5	2,9	0,0005	35,021	5	2,9	16,041	0,0004

Źródło: wyniki badań własnych

Tabela IX. Wpływ wyników nauczania na częstość występowania kłótni między dziećmi a ich opiekunami

Jak często kłócisz się z rodzicami/opiekunami?		Swoje wyniki w nauce oceniasz jako:				Ogółem
		bardzo dobre	dobre	średnie	złe	
codziennie	Liczebność	0	0	7	3	10
	% z Swoje wyniki w nauce	0,0%	0,0%	4,4%	10,3%	4,3%
	% z Ogółem	0,0%	0,0%	3,0%	1,3%	4,3%
często (ok.3-4 razy w tygodniu)	Liczebność	1	6	34	11	52
	% z Swoje wyniki w nauce	10,0%	18,2%	21,4%	37,9%	22,5%
	% z Ogółem	0,4%	2,6%	14,7%	4,8%	22,5%
sporadycznie (2-3 razy w miesiącu)	Liczebność	2	18	101	9	130
	% z Swoje wyniki w nauce	20,0%	54,5%	63,5%	31,0%	56,3%
	% z Ogółem	0,9%	7,8%	43,7%	3,9%	56,3%
nie kłócę się	Liczebność	7	9	17	6	39
	% z Swoje wyniki w nauce	70,0%	27,3%	10,7%	20,7%	16,9%
	% z Ogółem	3,0%	3,9%	7,4%	2,6%	16,9%
Ogółem	Liczebność	10	33	159	29	231
	% z Swoje wyniki w nauce	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% z Ogółem	4,3%	14,3%	68,8%	12,6%	100,0%
Chi kwadrat = 38,214; df = 9; p = 0,0003						

Źródło: wyniki badań własnych

Tabela X. Wpływ warunków materialnych na przyczyny kłótni między dziećmi a rodzicami

Powody kłótni między dziećmi a rodzicami	Warunki materialne												Chi kwadrat	Poziom istotności
	bardzo dobre		raczej dobre		średnie		raczej złe		złe		Ogółem			
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
zbyt wysokie wymagania związane ze szkołą	9	28,1	26	29,5	41	48,8	0	0,0	1	11,1	77	34,2	17,703	0,001
złe wyniki w szkole	17	53,1	40	45,5	33	39,3	1	8,3	6	66,7	97	43,1	9,961	0,041
naganne zachowanie w szkole	0	0,0	8	9,1	3	3,6	1	8,3	1	11,1	13	5,8	5,102	0,277
zakazy spotkań i zabaw towarzyskich	4	12,5	33	37,5	24	28,6	6	50,0	6	66,7	73	32,4	13,905	0,008
wysokie wymagania związane z wykonywaniem obowiązków domowych	6	18,8	28	31,8	27	32,1	0	0,0	0	0,0	61	27,1	11,006	0,026
zbyt małe „kieszonkowe”	3	9,4	31	35,2	18	21,4	5	41,7	7	77,8	64	28,4	21,530	0,0002
sprzeczne zdania związane z ubiorem	6	18,8	21	23,9	10	11,9	5	41,7	0	0,0	42	18,7	10,342	0,035
Twoje aroganckie, pozabawione szacunku zachowanie	2	6,2	15	17,0	17	20,2	1	8,3	0	0,0	35	15,6	5,795	0,215
brak akceptacji przez rodziców Twoich znajomych, przyjaciół	5	15,6	19	21,6	7	8,3	0	0,0	2	22,2	33	14,7	8,560	0,073
Inne	5	15,6	1	1,1	1	1,2	5	41,7	0	0,0	12	5,3	44,522	0,0004

Źródło: wyniki badań własnych

The influence of family background on shaping teenage behaviour

Teenage functioning in social environment is closely connected with sociology of the family which is a significant unit shaping personality of young people. Destructive behaviour which is partially influenced by family background may undermine stability of their functioning in social life and their health.

The research have been performed in order to define resources and family relations, as well as their impact on destructive behaviour among children.

There were 236 students from upper-secondary school who completed the questionnaire. The method of the research was diagnostic poll/test. The results have been analysed in SPSS programme, and the significant statistic relations were determined at $p \leq 0,05$.

Majority of students were raised in families with both parents (88%), and their attitude towards their guardians was frequently negative. Arguments succeeded poor results at school, and missing classes (35%) was an example of destructive behaviour towards the obligation of compulsory education. Smoking cigarettes (37%) and drinking alcohol (25%) appeared the most common addictions among young people.

The research focused on the impact of financial status on the choice of forms of education for children which caused disagreements between parents and their offspring. The level of parents' education determined pro-health patterns.